

HET KABINETORGEL IN DE KERK TE OOSTERNIELAND

Victor Timmer

o.i. 650 - 001

SOGK

000773

INLEIDING

Wie uitgaat van de vooronderstelling dat het uitwendige van een kunstwerk een weerspiegeling vormt van inwendige structuur en hoedanigheden, verwacht weinig goeds van het orgel in de kerk van Oosternieland. Het simpele front (een rij zinken pijpen) en de afdekking met een doorgezakte plaat zachtboord ademen een geest van verval, kenmerkend voor een groot deel van de orgelbouw in de jaren twintig en dertig. Deze indruk wordt nog versterkt door een mededeling op de achterzijde van het front, verwijzende naar werkzaamheden aan het orgel in 1928. Als zódanig zou dit instrument weinig aandacht verdienen en in het kader van een kerkrestauratie ook niet de moeite waard zijn om in de kerk te worden herplaatst.

Bij nadere beschouwing blijkt dit beeld echter niet te kloppen, integendeel zelfs. Het inwendige van dit orgel, hoezeer ook verminkt, blijkt juist zeer waardevol te zijn. Achter de zinken façade bevindt zich een kabinetorgel, blijkens een etiket in het inwendige in 1805 gemaakt door de orgelmakers Van Gruisen en één van de weinige instrumenten van dit type dat van deze firma bewaard bleef. Het is daarom gerechtvaardigd wat meer aandacht aan dit orgel te schenken¹.

DE ORGELMAKERS VAN GRUISEN

De bekende Friese orgelmaker Albertus (van) Gruisen was van origine afkomstig uit de provincie Groningen². Hij werd in 1741 geboren 'in 't Klein meir, bij 't hoge-Zandt' (Kleinemeer bij Sappemeer) en leerde het orgelmaken van de beroemde stad-Groninger orgelmaker Hinsz. Zijn eerste zelfstandige werk als 'Orgelmaaker en meester Timmerman' was de bouw van een orgel voor de parochiekerk in zijn geboorteplaats in 1776, mogelijk ruim een jaar later gevolgd door een nieuw instrument voor de kerk van het Franciscaner-klooster in Aschendorf (Dld.)³. Dat Van Gruisen katholiek was zal bij deze opdrachten zeker van belang zijn geweest. Enige jaren nadien (in 1782) vestigde hij zich in Leeuwarden, daarin vijf jaar tevoren al vooraf gegaan door een vroegere metgezel in de orgelmakerij van Hinsz, Lambertus van Dam. Voor beiden gold ongetwijfeld als belangrijkste motief voor het verleggen van hun werkterrein het betere toekomstperspectief dat Friesland leek te bieden. Beide orgelmakers zouden

elkaar behoorlijk beconcurreren, waarbij het werk van Van Dam hoger stond aangeschreven. Toch heeft ook Van Gruisen een respectabel oeuvre tot stand gebracht. Veel daarvan is overigens verloren gegaan of gewijzigd.

Van de in Friesland door hem gebouwde orgels noemen we o.a. de instrumenten te Roordahuizum (Ned. Herv. Kerk, 1785), Sloten (Ned. Herv. kerk, verbouw en vergroting van een ouder instrument, 1786), Ee (Ned. Herv. kerk, 1790), Hichtum (Ned. Herv. kerk, 1795), Marssum (Ned. Herv. kerk, 1803), Woudsend (R.K. kerk, 1811) en Hallum (Ned. Herv. kerk, 1811). Ook buiten de provincie was hij werkzaam, o.a. in Alkmaar (Grote of St.-Laurenskerk) en Genemuiden (Ned. Herv. kerk). In de provincie Groningen bouwde hij, behalve het reeds eerder genoemde instrument te Kleinemeer, in 1814 een éénklaviers orgel in de R.K. kerk te Den Hoorn (een instrument dat in 1927 uit de kerk is verwijderd). In de Gereformeerde

kerk te Boerakker (bij Leek) bevindt zich sinds 1923 (in sterk veranderde vorm) het instrument dat Van Gruisen in 1808, met gebruikmaking van ouder materiaal, bouwde voor de R.K. schuilkerk te Dokkum⁴.

Reeds geruime tijd voor zijn overlijden (in 1824) werd Albertus van Gruisen in het werk bijgestaan door zijn zonen. Genoemd moeten hier worden Johannes Albertus Josephus (1783-1829) en Wilhelmus (Willem, 1788-1843). Eerstgenoemde werkte tot ongeveer 1818 mee in de zaak, nadien stond hij te boek als winkelier en had hij een boekhandel annex binderij. In ettelijke Friese kerkarchieven duikt zijn naam op als leverancier van kas- en notulenboeken. Willem van Gruisen zou na het overlijden van zijn vader de orgelmakerij verder voortzetten, aanvankelijk nog samen met zijn moeder. Hij werkte voort in de traditie van zijn vader en bouwde behalve kerkorgels ook secretaire-orgels, waarvan enkele bewaard ble-

1. Oosternieland, dorpskerk. Orgelfront uit 1928; achter het linker gedeelte staat het kabinetorgel dwars opgesteld.

2. Marssum (Fr.), Ned. Herv. kerk. Orgel van Albertus van Gruisen, 1803; twee klavieren en aangehangen pedaal.

ven. Na het overlijden van Willem van Gruisen werd het bedrijf voortgezet door diens knecht Willem Hardorff. Met het overlijden in 1907 van diens opvolger (en schoonzoon) Johan Frederik Kruse kwam een einde aan vier generaties orgelmaken. Voor ons is verder nog van belang een derde zoon van Albertus van Gruisen, namelijk Albertus Wilhelmus (1786 - 1831). Of hij in zijn jonge jaren mogelijk nog een tijdje in de zaak heeft meegewerkt is onbekend. In 1810 woont hij in Leeuwarden en noemt hij zich Mr. Spiegelmaker. In later tijd wordt hij koopman genoemd en handelt hij in aardewerk en steenkool. Ten tijde van zijn overlijden heeft hij een lijstenmakerij en verkoopt hij behang. In de hoedanigheid vinden we hem bijvoorbeeld ook vermeld in de kasboeken van de Doopsgezinde Gemeente van Warga (op 5 januari 1828): 'aan A: van Gruizens betaald voor kamer behangen in de Pastorie f 42.—'.

Van zijn hand bleef een pentekening bewaard op een etiket in het orgel te Oosternieland. Het is een silhouet-en-profil in Oostindische inkt, voorstellende zijn vader Albertus van Gruisen. Het is één van de oudste afbeeldingen, zo niet het oudste portret van een Nederlands orgelmaker!

HUISORGELS

Het huisporgel heeft zich in vroeger eeuwen in een behoorlijke populariteit mogen verheugen; vooral de tweede helft van de 18e eeuw vormde een bloeiperiode, met name in het dichtbevolkte en relatief welvarende Holland. Het is hier niet de plaats daar uitgebreid op in te gaan; de geïnteresseerde lezer raadplege daartoe in het bijzonder de uitvoerige studie die Dr. A.J. Gierveld over dit onderwerp schreef⁶. Huisorgels worden door hem onderscheiden in instrumenten met een zelfstandige vormgeving (zgn. positieven) en die, welke hun naam ontleen aan het soort meubel waarin ze zijn ingebouwd. Zo was de 18e eeuw vooral de periode van het kabinetorgel en werd het bureau-orgel omstreeks 1760 geïntroduceerd. Het secretaire-orgel verscheen omstreeks 1790 en werd het meest gangbare type in de 19e eeuw⁷. Veel belangrijke en minder belangrijke orgelmakers hielden zich bezig met de bouw van huisorgels. Sommigen ontleenden hun naam: goeddeels aan deze instrumenten (bijvoorbeeld H.H. Hess, Vool en Indermaur), anderen waren bekend zowel door hun kerkorgels als door hun huisorgels (o.a. Chr. Müller, Strümphler, de Knipscheers en Gebr. Adema), terwijl er ook orgelmakers waren

die zich niet of nauwelijks met huisorgels bezig hielden (bijvoorbeeld Hinsz, Ypma, Van Dam, Van Oeckelen en Witte).

De 19e eeuw betekende geleidelijk terreinverlies voor het huisorgel, ten gunste van de pia(ni)no en het harmonium, instrumenten die meer tegemoet kwamen aan de sterk veranderende muzikale smaak. Na ongeveer 1880 zijn er vrijwel geen huisorgels meer gebouwd en verdwenen ze in de vergeethoek, zó zelfs, dat het harmonium zich in onze eeuw kon tooien met het predicaat 'huisorgel'.

Een (zeker voor orgelonderzoekers) interessant aspect van het huisorgel is de grote mobiliteit. Vele instrumenten wisselden in de loop der tijd om diverse redenen (onder andere verandering van smaak, overlijden en wijziging in de economische welstand) soms verschillende malen van eigenaar en maakten een ware zwerftocht door ons land. Tal van orgels vonden in de vorige eeuw een plaats in nieuwe kerken, zowel van rooms-katholieken als van (afgescheiden) protestanten en begonnen zo aan een tweede jeugd. Zij werden al dan niet aangepast aan de nieuwe situatie, bijvoorbeeld door plaatsing achter een 'kerkfront'; in een aantal gevallen vond een meer ingrijpende verbouw tot 'kerkorgel' plaats, waarbij het originele meubel doorgaans verloren ging. Desondanks zijn nog vrij veel huisorgels redelijk ongeschonden voor het nageslacht bewaard gebleven en worden ze tegenwoordig weer op de juiste waarde geschat.

Ook in Groningerland vinden we huisorgels, zowel in particulier bezit als in kerken. Een vrij compleet overzicht van huisorgels in kerkelijk bezit is te vinden in publicaties van Frans Talstra⁸.

In enkele kerkgebouwen die eigendom zijn van de Stichting Oude Groninger Kerken vinden we ook huisorgels. We noemen hier de instrumenten te Midwolde (1630, L. Eekmans; in eerste aanleg gebouwd als positief, later verbouwd naar de huidige staat), Oosterwijtwerd (een kabinetorgel van Chr. Müller uit 1744, in 1895 verbouwd tot 'kerkorgel'), Obergum (ca. 1775, H.H. Hess, meubel vrij goed bewaard, binnenwerk echter grotendeels van later datum), Hornhuizen (in 1831 als kabinetorgel aangekocht te Amsterdam, nadien enige malen ingrijpend verbouwd) en Oosternieland.

3. Leeuwarden, Fries Museum. Secrétaire-orgel van Willem van Gruisen, gesigneerd: 'A. van Gruisen en Zoon Orgelmakers Fecit 1827 Leeuwarden'.

HET VAN GRUISENORGEL TE OOSTERNIELAND

Albertus van Gruisen heeft zich óók bezig gehouden met de bouw van huisorgels. Door Gierveld worden er vijf besproken. Van één instrument bleef alleen het binnenwerk bewaard; de vier andere zijn gebouwd in degelijke eiken schrijfkabinetten. In de bovenkas vinden we aan de voorzijde een driedelig raamwerk met (in de meeste gevallen) niet-sprekende frontpijpen. Afsluiting daarvan geschiedt niet zoals bij de meeste kabinetorgels met twee vleugeldeuren, maar met jaloeziën. Het klaviergedeelte wordt afgedekt met een losse gebogen klep. In de onderkas is plaats voor de laagliggende windlade (bediend door middel van een stekermechaniek) en de windvoorziening (een magazijnbalg met schepbalg, bediend met een voetrede).

Dat we het orgel in Oosternieland aan bovengenoemd vijftal kunnen toevoegen geschiedt niet alleen op grond van de zowel uiterlijk als innerlijk grote overeenkomst met de reeds bekende huisorgels van Van Gruisen, - diens facteurschap wordt ten overvloede bevestigd door twee etiketten in de ventielkast. Het ene etiket, al in de inleiding vermeld, draagt het opschrift 'A: Gruisen & Zoonen Orgelmaker á Leeuwarden 1805'; het andere heeft de beeltenis van Albertus van Gruisen, met als signering 'A: Gruisen Junior Pensil' en als bijschrift 'Zie hier de Maaker van dit Werk Oud 64 Jaaren Anno 1805.'

4. Oosternieland, dorpskerk. Etiket in de ventielkast van het Van Gruisenorgel, met links het portret van Albertus van Gruisen.

Weten we dus in welk jaar het orgel werd gebouwd, voor wie dit gebeurde is onbekend; evenmin is tot nu toe iets bekend over de lotgevallen van het instrument vóór het naar Oosternieland kwam. Wel is de oorspronkelijke dispositie af te lezen van de nog originele registerplaatjes:

Prestant	8 voet [discant]
Holpyp	8 voet
Fluit d'amoir	4 voet
Octaaf	2 voet
Sexquialer	[2 sterk, discant]
Tremulant	

Mogelijk was dit registerbestand al voor de plaatsing in de kerk te Oosternieland enigszins gewijzigd. Die plaatsing moet in 1907 zijn gebeurd. In dat jaar werd H. Stel jr. tot organist benoemd, terwijl de uitgaven voor 'koster en voorzanger' werden vervangen door die voor 'koster en organist'. Over de aanschaf van het instrument zelf is in het kerkvoogdijarchief niets te vinden, mogelijk is het geschonken of uit een speciaal fonds bekostigd. Van het jaar van plaatsing af werd het orgel (sporadisch) gestemd door J.W. Dekker uit het naburige Uithuizermeeden,

5a. Kabinetorgel, gesigneerd en gedateerd: 'A. van Gruisen en Zonen, Fecit Leeuwarden 1805'. Particulier bezit (Gierveld no 77).

5b. Hetzelfde orgel, met gesloten jaloeziën.

organist van de Ned. Herv. kerk aldaar. In 1921 was het orgel aan herstel toe en in de kerkvoogdijnotulen werd daarover vermeld (de vergadering van 10 februari van dat jaar): 'Aan den Heer Dekker organist in de Herv. Kerk te Uithuizermeeden en tevens orgelreparateur werd de or-

gelreparatie opgedragen. Door bovengenoemde Dekker zijn er een geheel nieuwe rij viool en een rij fluittonen ingebracht zo-

6 Oosternieland, dorpskerk. Huidig aanzien van het Van Gruisenorgel; in het 'front' een gedeelte van de Bourdon 16'; rechts het 'kerkfront'.

dat de muziek vrijwat verbeterd is.' De kosten bedroegen f 65,—. In de daarop volgende periode stemde Dekker het orgel jaarlijks.

Ingrijpende veranderingen zouden in 1928 plaats hebben¹⁰. Tot dat jaar had het orgel op de galerij gestaan met het 'front' (met gesloten jaloezieën, want het pijpenfront was niet meer aanwezig) naar de kerk gekeerd en zou het hebben beschikt over vijf 8' en één 4' register. Deze situatie vond men blijkbaar niet meer bevredigend en het plan werd opgevat het instrument om te vormen tot een 'echt' kerkorgel. Daartoe nam Dekker (zwager van de toenmalige organist) contact op met de firma Verschueren in het Limburgse Heythuysen. Na afloop van de werkzaamheden door deze firma werd in de kerkvoogdijnotulen van 7 februari 1928 het volgende genoteerd: 'In did jaar werd het orgel in de Kerk bijna geheel vernieuwt door verschuieren te liemburg voor een bedrag van f 930 gulden, waarvoor was er een vonds aanwezig f 706,31, dat direct voor dat doel kon worden gebruikt en het overige geld zou door kolekten worden bij elkaar gebracht.' Het kasboek vermeldt als uitgaven aan Verschueren bedragen van f 132,— ('voor 't orgel') en f 700,— ('voor 't Orgelherstel'). De opbrengst 'van 't Orgel inwijding' bedroeg f 68,40.

De volgende werkzaamheden werden uitgevoerd. De orgeltribune werd boven de ingang uitgebouwd en voorzien van een zinken pijpenfront. Daarachter werd het orgel geplaatst, een kwart slag gedraaid. Er werd een windmotor aangesloten op de windvoorziening. Het inwendige van het orgel werd ingrijpend gewijzigd: de achterwand werd verwijderd en de windlade werd naar achteren geschoven, de oude klaviatuur werd vervangen door een Duits fabrieksklavier met kleinere omvang (het oude klavier had de opmerkelijke omvang C-c'''), de oorspronkelijk aanwezige stekermechaniek werd vervangen door één met een wellenbord. Ook de dispositie kreeg een ander aanzien. De Prestant werd uitgebreid tot groot C; geheel nieuw was een Bourbon 16', waarvan de bas achter de kas werd geplaatst en de discant een plaats vond op de lade (op de plaats van de Sesquialter) en op een bank daarboven. Ook zou een bestaand 8' register door Dekker zijn vervangen door een tweevoets register uit zijn orgel in Uithuizermeeden. De hiervoor berekende onkosten zijn inderdaad geboekt in het kasboek van de kerkvoogdij¹¹. Ook het overige pijpwerk bleef niet onaangeroerd. Sinds deze ingrijpende 'verbeteringen' is het orgel niet meer gewijzigd; het werd na 1928 slechts zo nu en dan onderhouden en wel door Dekker (1938), H. Vegter (1946) en D. Mulder (1965). Mogelijk dat door laatstgenoemde het wellenbord is vernieuwd.

Langdurig achterwege laten van onderhoud heeft geresulteerd in eenzelfde situatie als geldt voor het kerkgebouw. Willen beide behouden blijven, dan is restauratie op korte termijn noodzakelijk!

HUIDIGE TOESTAND

Tenslotte een korte beschrijving van de huidige toestand.

7. Oosternieland, dorpskerk. Linker- en rechterpaneel met originele registerschrijft.

Het instrument is gevat in een empire kabinet, gemaakt van eikenhout; de achterwand ontbreekt, de afdichting aan de bovenkant is in naaldhout vernieuwd; een tympan is niet aanwezig geweest. Het pijpenfront is niet meer aanwezig, de jaloezieën verkeren in slechte staat. Het metaalbeslag, evenals dat van de onderkas waarschijnlijk niet origineel, is momenteel met aluminiumverf beschilderd, hetgeen ook het geval is bij de manchetten en kapitelen van de op de hoeken aan de voorzijde geplaatste zuiltjes. De rechte bovenregel is geprofileerd. Het gebogen middendeel van de kas bevat nog de originele registerpanelen, dito registerknoppen (die van Holpijp 8' is verdwenen) en plaatjes met opschriften.

Het huidige klavier (omvang C-g''') steekt uit over de bovenrand van de onderkas. Een boven het oorspronkelijke klavier aanwezig paneel met snijwerk is verdwenen. De opening is momenteel afgedicht met de verzaagde klavierklep. De onderkas heeft aan de voorzijde een huik met drie schijnladen, elk met drie stukken metaalbeslag, beschadigd en onvolledig. Op de hoeken aan de voorzijde staan vlakke pilasters met cannelures. Het meubel rust op taps toelopende vlakke poten. Terwijl klavier en speelmechaniek uit 1928 dateren, blijkt de registermechaniek nog origineel te zijn, zij het met verlengde trekstokken. De originele windvoorziening is nog aanwezig, inclusief de windzicht. De windmotor levert een veel hogere winddruk dan de oorspronkelijke.

8. Oosternieland, dorpskerk. Blik op de windlade; rechts van het midden de lege roostergaten van het in 1928 verwijderde pijpwerk gis''-c'''. Montage van twee afzonderlijke foto's.

Ook de eiken windlade is nog grotendeels origineel, alleen zijn de ventielveren en een deel van de stiften vernieuwd. Op de pijpstokken zijn de gaten van het weggenomen pijpwerk gis''-c''' afgeplakt, de bijhorende ventielen zijn weggenomen.

De huidige dispositie vertoont het volgende beeld:

BOURDON 16'

1928, bas hout, gedekt, van ongelijke factuur, op pneumatische lade, van het orgel gescheiden door een stemgang. De discant bestaat uit metalen fabriekspijpwerk, c'-c'' op bank, rest op de lade op de plaats van de Sesquialter.

PRESTANT 8'

Oorspronkelijk alleen discant; C-c'' zink (waarvan C-ais in front, pneumatisch), rest origineel pijpwerk.

HOLPYP 8'

Orgineel pijpwerk, C-c' hout, gedekt; cis'-g'' metaal gedekt.

VIOLA 8'

Geheel van zink, groot octaaf gedekt; op pneumatische lade direct achter de Van Gruisenlade, bediend met knop Tremulant.

FLUIT D'AMOIIR 4'

Bas origineel, daarvan C-B hout, gedekt; c-b metaal, gedekt; discant niet origineel, vanaf fis'' open.

OCTAAF 2'

C-g'' fabriekspijpwerk, rest niet-origineel oud pijpwerk. Het oorspronkelijke register was van cis''' - c'''' dubbelkorig.

CONCLUSIE

Het kabinetorgel van Albertus van Gruisen in Oosternieland heeft weliswaar de stormen doorstaan, maar is bepaald niet ongeschonden gebleven. De wijzigingen in 1928 hebben het eigen karakter in ernstige mate aangetast en verminkt. Hoe curieus het huidige maaksel ook is, kwaliteit heeft het in deze vorm niet. Er is geen enkel orgelbouwkundig argument aan te voeren ten gunste van handhaving in deze vorm in een (hopelijk spoedig) gerestaureerde kerk. Rehabilitatie van dit orgel zal dan ook weinig minder kunnen inhouden dan een reconstructie van de oorspronkelijke toestand. Aanknopingspunten daarvoor worden niet alleen geboden door de elders nog bewaard gebleven kabinetorgels van Van Gruisen, ook het onderwerp van dit artikel zelf heeft nog voldoende elementen behouden om dit zo verantwoord mogelijk te kunnen doen. Het is dan ook te hopen dat de financiën kunnen worden gevonden deze verminkte schoonheid weer zichtbaar en hoorbaar in ere te herstellen.

Over de schrijver

Victor Timmer, Wethouder Iwe Hutstraat 152, 9351 RL Leek, tel. 05945-13839, is in het dagelijks leven leraar aan 'De Waezenburg' te Leek en in zijn vrije tijd onder andere lid van de orgelcommissie der Stichting Oude Groninger Kerken en medewerker aan het tijdschrift *De Mixtuur*.

Verantwoording illustraties

- 1, 6: Jan Hovinga, Zuidlaren.
2: R. Hosper, Joure.
3, 4, 7, 8: V.H.M. Timmer, Leek.
5a, 5b: Orgelmakerij Gebr. Reil b.v., Heerde.

Noten:

- 1 Aanleiding tot dit artikel vormde het opstellen van een historisch en technisch rapport betreffende het orgel door J.K.G. Brouwer en de auteur van dit artikel, namens de orgelcommissie van de Stichting Oude Groninger Kerken. Het orgel werd geïnventariseerd op 17 april en 4 september 1982, waarbij de heer H.R. Voordes (voorzitter plaatselijke commissie Oosternieland) de etiketten in de vertielkast herontdekte. Het kerkvoogdijarchief werd ter inzage gegeven door mevrouw H. Oosting-Tamminga te Zijldijk. De gegevens van het rapport zijn ook weergegeven in *De Mixtuur*, 40 (1982) 405-410.
- 2 Gegevens over de orgelmakers Van Gruisen werden voor het merendeel ontleend aan: Arend Jan Gierveld, *Het Nederlandse huisorgel in de 17de en 18de eeuw* (Utrecht, 1977) 136-137; Jan Jongepier, 'Orgelbouw in Friesland 1780-1920', *De Vrije Fries*, LX (1980) 25-34; J.D. van der Meer, 'Het einde van de orgelmakerij Van Gruisen', *De Mixtuur*, 31 (1980) 24-28; schriftelijke en mondelinge mededelingen van laatstgenoemde auteur. Een uitgebreide bespreking van de orgelmakers Van Gruisen en hun werk zal binnen afzienbare tijd worden gepubliceerd in: Jan Jongepier, *Friesland's Orgelpracht*, dl. II.
- 3 W. Schlegelhorst, *Der Orgelbau im nördlichen Niedersachsen* (Kassel, 1975) 139-140, Abb. 12; kas en frontpijpen bevinden zich tegenwoordig in Bissenbeek.
- 4 V.H.M. Timmer, 'Het orgel in de gereformeerde kerk te Boerakker', *Publicatie Stichting Groninger Orgelland*, 2 (1978).
- 5 Rijksarchief Leeuwarden, Archief Doopsgezinde Gemeente Wango, inv. nr. 20.
- 6 Zie noot 2.
- 7 Gegevens over 19e-eeuwse huisorgels zijn tot nu toe hoofdzakelijk gepubliceerd in *De Mixtuur*, *Tijdschrift over het orgel* (Vincent van Goghlaan 29, 1741 JR Schagen).
- 8 Frans Talstra, 'Het Groninger orgelbezit van de reformatie tot de romantiek I/II', *Publicatiemap Stichting Oude Groninger Kerken*, resp. III (1979) 1-34 en III (1982) 145-167.
- 9 Gierveld, *Huisorgel*, 137-139.
- 10 Gegevens over de situatie voor 1928 en de verbouw in dat jaar werden verstrekt door de heer H. Rosik te Uithuizermeeden, van 1928 tot 1943 organist te Oosternieland.
- 11 Het weggenomen pijpwerk moet tot voor enkele jaren nog bij het orgelbewaard zijn gebleven (naar mededeling van de heer W.J. Dorpelo Hzn. te Zaandam), maar is nu niet meer aanwezig. Navraag ter plaatse leverde geen resultaat op.